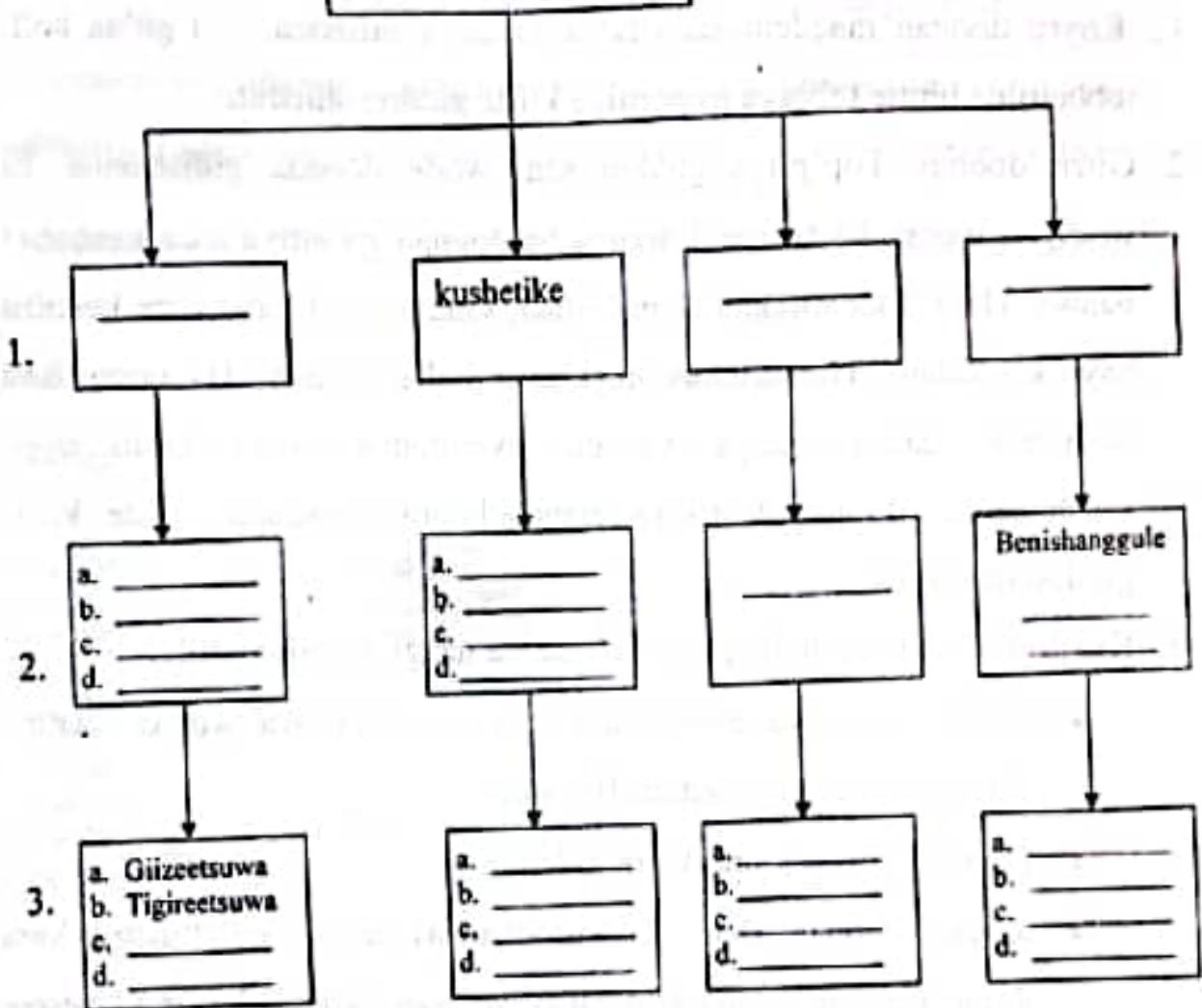

M.P	Doonaa	Doonaa yamiya	Asaa kochchaa	killiliya
Lem	Dawurootsuwa	Omootike	Dawuro	Dugeha killiliya
1	Sumaletsuwa			
2	Anyuwak			
3	Yemisa			
4	Sils's'etsuwa			
5	Gumuz			
6	Arggobbaa			
7	Hadiyisaa			
8	Hamer			

B. Kaalliya daashshatuwa (shuushshatuwa) gidдон de'iya pac'a sohuwa kaalli imetteedda ooshatuwa maaran zaarite.

1. Koyro pac'asan (yafaran) doonaa yamatuwa s'aafite.
2. 2to pac'asan, he doonaa yamatu haasayettiya killilatuwa s'aafite
3. 3to pac'asan, itti itti doonaa yamiyaw leemiso gidiya oyddu oyddu doonatuwa s'aafite.

Top'p'iya doonatuwa

1. Konsonantte pidolatuu s'aafuwa gidдон minni woy leppi nabbabettiino. "Ts" geetettiya pidoliyappe hara konssonantte pidolatuu ittisaan itti kaalla s'aafettooppe leppi nabbabettiino. Ittisaan laa"uwa gidi s'aafetta konssonanttetuu k'ay minni nabbabettiino.

Leemisuwa:

	Leppoode	biletsaa	minnoode	biletsaa
1	Tola	shuulla	tollaa	ganchchiya
2	Tamaa	Ees's'iyawa	tamma	payduwa
3	Kodaa	Kaallaa/taraa	koddaa	Look'k'aa
4	Gido	hano	giddo	C'iic'e'e, gomppa

Hawappe k'ommonna hintte s'eelledda leemisuwadan vawule pidolatuu k'aammi s'eesetoodenne aduk'k'i s'eesettoode biletsay itti mala gidenna. K'aykka, konssonanttetuu leppiidenne minni nabbabettoode biletsay dummatee. He gishshaw, vawuletuwa konssonanttetuwakka untu wogaa naagiide s'aafussayne s'aafettowakka wogaadan nabbabana koshshee guussaa.

Dooyissuwa

Kaalliya ooshattoo suure zaaruwa oykka pidoliya doora

1. Kos'iya koyyishshin _____ beettee.

A. oolay

B. olaay

C. olay

D. ollay

2. Hachchi sa'ay k'eereeyye, _____?
A. Woogee B. Woge C'. Wooggee D. Woggee
3. Kariya bayzzanaw leekiya _____
A. tokkee B. tookee C'. tookkee D. tokee
4. Kaalliya k'ofaappe wore gideeddawe hak'awee?
A. Vawuletuu aduk'k'i woy k'aammi nabbabettiino.
B. "TS" ubba wodekka itti kaalla s'aafettanne leppa nabbabettaw.
C'. Konssonanttetuu minni woy leppi nabbabettiino.
D. Laa"u dumma dumma vawuletuu kaalesetti yiikkino.
5. Attumo booraa _____ billeedda
A. goshshi B. goshi C'. gooshi D. gooshshi
6. Haakuwa ishaappe mataa _____ lo"a.
A. Alagay B. allaggay C'. allagay D. alaaggay
7. Haatsaa oochchina k'arabbaanna _____ immiya Dawuro na'aw!
A. Maatsaa B. matsaa C'. matsa D. matsaa
8. Kaalliya s'aafuwappe Dawurootsuwan akettennawe hak'awee?
A. Kafua B. kaarraa C'. santstasaa D. ubbaa

SHEMPPUWA LAA"A

Hinddiik'uwa

Hinddiik'uu mac'c'a asaa s'alalay kaa'iya wogaa kaasaa. Mac'c'a asay geelluwaadan manttiya yeliyawaa gidoope he yeluu dooyettowaappe dummatiya gishshaw hak'eti Mayraaminttu hank'k'uwa gidanaw danddayiyawoo wozi, woossi goynni sintaw maaraanna de'iya yeluwa immanaadan giya k'ofan yeliyaanne c'ima bayra mac'c'awanttu ittippe shiik'iide kaa'iya wogaa kaassaa.

Hinddiik'uwa kaassan yeledda mac'c'awunno geyaa gelissiiide, geyaappe geyaa yuushi kaa'ettee. Hinddiikuu kaa'ettanaw giigettiyyabatuu: Manttiya yela mishiratto, wora buluwa teeraa mas'i shiishshiide, shuushi k'ood'iyaa yuushuwan laa"u hashiyaanna kenddaatsi aatsi s'eessaa yuushuu gakkanaassi mayuwappe bollanna beettiya hanotan mayzettee.

- Gattaa /Mak'k'aa/ pud'iya woy c'iishshaa manttiya yela mishiratti binnaanaa yuushuwan bawunddiya goossaadan pes'ereerissi k'achchi essee.
- Manttiya yela mishiratti huup'iyan k'ayye oyssaa bonddi okiidenne iinanna kaassaw kesiya mac'c'a asaykka okettiide beetettee.
- Darii c'ima mac'c'a asay s'am"aa hinkko yalagiya mac'c'awanttu k'assi mak'k'aa /gattaa/ pud'iya (C'iishshaa) adussaa kushiyan oykkiino. Hewaappe guyye baggan heezzu c'ettonne aako geyay ek'k'iyasaa biide geyaa heezzuwa yuuyyiidenne kumeedda geyaa itti kaalla kantsiidde

yetsan, gupan, baabbirssan, kushiya bak'an, ililissan ho"etsi boode,
geyan de'iya mac'c'a asaa ubbay ililetsan te"ee. Hinddiik'uwa kaassan
manttiya yelawunna sintsanna ek'k'oode, te'etsatuu iippe guyyenna
ek'k'iide, ittikaalla sintsa, ittikaalla gidduwa gelissi te"i yes's'iino.
Yes'ettiya yetsaykka:

Hinddiik'oo, hinddiik'oo, hinddiik'oo, hinddiik'oo ooppe ooni
goobanee?

Manttiya yelawunna goobanee?

Hewaa imma mayraamma goobanee?

Hinddiik'oo, hinddiikoo, hinddiik'oo, hinddiiko. Giide c'enggurssa kessi
waassi yes's'oode, kushiyan oyketto c'iishshaa /pud'ii/ mac'c'a asay guppi
duroodde, k'aas's'iya k'aatsay darii malalissoode, geyan gela mac'c'a asaa
ubbay ililissan untunta te"iidde,

Genno woze, Mayraammo woze

I med'aa woze, I oosuwa woze ...

Ilililili ... goode, hinkko yes's'iyawanttukka hewaadan giino. Wurssetsankka,
manttiya yelaanna mayyo buluwa shuushshaa, oyketto c'iishshaa he gallassa
geyaa gas'an olii simmiino.

Ha olettiya buluunne c'iishshay osaa bolla wod'd'ooppe woy bochchooppe
manttii yelettee geetetti ammanettiya diraw ubba asaykka barena loytsi
naagiiddenne hirggan dagammiiidde geyaappe kesi soo biino.

Ha hinddiik'uwa kaassaa biletsay; "Manttiya yelaanna d'antsanawaa, pakanawaa, k'eranawa eraw" gi odettiyawa gidinttonne manttiya yeluu wogan, iita geetetti k'opettiya diraw, hawaappe kessanaw hinddiik'uwa kesiide woosay Mayraamminttu irs's'an, asaawaadan ittuwa yelanaadan maaraa immite giide k'anggiya shiishshuwa guussaa.

Ha mishiratta asan, geyan, k'ad'd'an, geeshshan kesa be'ettiyawe barena geeshsha kesso gishaw iiwaa s'oossi wogan geeshshi giigisso giyawaa k'onc'c'issee guussaa. Hawekka Dawuron eretto wogaa buk'uratetsan gam"eedda kaassaa.

Shaakuwa - 1 Nabbabi akeekuwa

Dooyissuwa itta

Hawaappe kaalli de'iya ooshatuwa nibaabiyan zemppliide zaarite.

1. Hinddiik'uu awudenne hak'an polettii?
2. Hinddiik'uwa kaassaw giigiyabay ayaa aye?
3. Manttiya yelawunnonne Mayraamintta ayaw geeddarii?
4. Manttiya yelawunna mayo buluu olettoode asay ayaw hirggi barena naagii?
5. Mayraaminttu irs's'aa geetetti odettiyawe Dawuron ayaa ayee?
6. Wogan naagettanaaw bessiyanne bessennawe de'ee, laa'uwa shaakki odite.

Dooyissuwa Laa'a

Kaalli de'iya haasayaa meegatuwa nibaabiya maaran tuma gidoope tuma worddo gidoope worddo gi zaarite.

1. Hinddiik'uwa kaassaa mac'e'awenne attumawe gatso kaa'ee.
2. Ha'i wodiyan hinddiik'uu aakuwan kaa'etee.
3. Saniwodiyan manttiya yeluu iita hanotaadan paydetee.
4. Hinddiik'uwa geyaappe geyaakko yuuyyi heezzu kaalla yes'etee.
5. Huup'iyaa k'ayye oyssaa bonddi okkiyawe manttiya yelawunniw irs's'aa gidanaadan k'ofaana.
6. Genno woze, Mayraamno woze geetettiyawe mantti yelettanaadan koyettiyawaassa.

7. Wora buluwa k'ood'iya yuushuwaaninne hashiyaanna kendaawu
shuushi mayussay s'eelliya asay ubbay k'onc'e'iyann be'anaadan udee.
8. Mak'k'aa /gattaa/ pud'ii kushiyan oyketti k'aas's'oode, duroode,
baabbiroode asaa ayfii s'eellanaw iitee.

Shaakuwa - 3 - Haasayaa

Dooyissuwa - 1

Kaalliya ooshatuwa nibaabiya k'ofan suure zaaruwa immite.

1. Hinddiik'uwa kessanaw giigettana bessiyabatuwa odite.
2. Hinddiik'uwa kaassaadan Dawuron lo"iya wogaa kaassaa e'ugan e'ugan koyyi demmi, he kaassaa poluwa wogaa k'one'e'issi odite.
3. Manttiya yelawunna d'antsanawaa, pakanawaanne k'eranaawa eraw giyawa gatso tobbetti, kifiliyaa tumaaratuwaw e'ugaa kaappuu shiishshanaadan uditte
4. Dawuron miikkenna wogatu hak'awanttentto odite

Shaakuwa 3 S'aafuwa

Dooyissuwa 1

Hawaappe kaalli de'iya ooshatuwaw suure gaaruwa s'aafi zaarite

1. Dawuron tuussaa k'ans's'uwappe denddi tuussaa kawutaa gakkanaw de'iya wogaa kaassatuwanne geetettiya haasayatuwa suure s'aafi shiishite
2. Keetsaa seeraanne yeekuwa seeraa garssan de'iya dummatetsanne ittipeetetsa s'aafi hintte astamaariyaw shiishiide, hintte s'aafowaappe laa"uwa kifile gidдон nabbabi sissite

CS CamScanner

Dooyissuwa - 2

Hawaappe s'adenna de'iya nibaabiyyappe keso k'aalatoo misiya k'aalaa s'aafte

1. Geelluwa	7. Baawunddiyya
2. Manttiya	8. Pes'ereeri
3. Dooyaa	9. Te"ee
4. Wogaa	10. Pakuwa
5. Kenddaa	11. Buk'uraa
6. Mak'k'aa	12. Hirggaa

Shaakuwa oydda: Haasayaa wogaa

Haasayaa meegaa

Haasayaa meegay kumentsa k'ofaa aatsiya k'aalatuwa shiik'uwa. K'aalatuwa shiik'uu suure haasayaa meegaa geetettanaw doonaa wogaanne maaraa naagiide shiik'ana bessee. Haasayaa meegay k'ommuwadan, go'aadan, med'etaadaaninne waas'uwadan dumma dumma c'ugan shaakettiino.

A. Haasayaa meegaa k'ommuwa

Haasayaa meegay immiya go"aa (haggaa zuwadan) ichcheshuwan shaakettiino.

Hewantakka kaalliyawadan s'eellana danddayette.

1. Paattiya haasayaa meegaa:- Itti yewuwabaa, guussaykka asaabaa do'aabaa ... h.h.m k'onc'c'issiide woy billiide shiishshiya meegaa. Ha meegay itti c'achchan gorddettee.

- Leem 1. Maahii soo medosaa gidenna.
 2. Maari timirttiya ittoodenne atti erenna.
 3. Saleeday s'aafanaw maaddee.
2. Oochchiya haasayaa meegaa:- Ooshaa k'ofaa aatsanaw maaddiya meegaa gidoode wurssetsan oosha malaatan gorddettee.
- Leem 1. Hachchi ayaa ayaa tamaaredditee?
 2. Hachchi saa suntsay oonee?
 3. Yeewe mas'aafee dawutaree?
3. Kiittiya haasayaa meegaa:- Hawe azazuwa aatsanaw maaddiya meegaa gidoode, wurssetsan itti c'achchan gorddettee.
- Leem 1. Laamote; ifitsaa k'achcha.
 2. Ha saleedaa noottiya hintte dawutariyan s'aafite.
 3. Geyaappe ellekka ya.
4. Wolk'k'antso haasayaa meegaa:- Asaa garssa koshshaa (nasheechchaa, kayyuwa, hank'k'uwa, dagamaa, maalalettussaanne melatiya) yewatuwa k'onc'e'issanaw go'ettiya haasayaa meegaa. Ha meegay wolk'k'antso malaatan gorddettee.
- Leem 1. Hashshu new!
 2. Akkoppo! Hayyuwa!
 3. Basha gaaddi era!
 4. Tawe I ayba k'aadeeshsha!
5. K'illiiic'e'o haasayaa meegaa:- K'illiiic'e'uwan haasayettiyawe kad'etsiya oosuu oosetti beettooda. K'illiiic'e'uwa haasayan akettiyawe

gidennaadan zokkettiya woy misenna biletsaa akkanaadan udi
haasayeettee.

Wurssetsankka k'illiic'c'o malaatay wod'd'ee.

Leem 1. Ne zinowadan gim"ishina golliyan kanay gelo

2. Tanay mehiya afanne ulletsan yedda

3. Ee, ootsa hayyaadda

B. Haasayaa meegaa med'etaa

Haasayaa meegaa Aa med'etaa dummatetsaa baaso udiide shap'enne la"n
(shap'e gidenna) haasayaa meegaa giide shaakki s'eellanaw danddayettee.

1. Shap'e haasayaa meegaa:- Barena dandday ek'k'iide kumentsa biletsaa
aatsenna k'aalatuwa shiik'uwa. Shap'e haasayaa meegaa shaakkanaw
maaddiya hara ogii k'ay, k'ofaa k'achchenna peeshshotuwa oykussaa.

Leem 1. Abbabi laas'aa miide,

2. Aloomaa timirttiya tamaaraade,

3. Adulo loytsi goshiide.

2. La"n (shap'e gidenna) haasayaa meegaa:

Barena dandday ek'k'iide kumentsa k'ofaa aatsiyanne k'achchiya
peeshshuwanna de'iya haasayaa meegaa.

Leem 1. Abbabi laas'aa meedda.

2. Aloomaa timirttiya tamaaraaddu.

3. Adulo loytsi goshiide, daro murutaa demmeedda.

Hawaappe k'ommonna 3tsa leemisuwan imetta haasayaa meegay itti shap'enne
itti la"n haasayaa meegaa oykkeedda. He wanttukka:

- ❖ Adulo loytsi goshiide → shap'e haasayaa meegaa
- ❖ Adulo daro murutaa demmeedda → la"aa haasayaa meegaa gidiino guussaa.

C'. Haasayaa meegaa shaakuwa

Haasayaa meegatuu barenttu waatsaadan woy k'otsaa dummatetsaadan oydduwan shaakettiino.

Hewantukka: 1. Selle haasayaa meegaa

2. Daga haasayaa meegaa
3. Saretsa haasayaa meegaa
4. Daga saretsa haasayaa meegaa

1. Selle haasayaa meegaa:- Selle haasayaa meegay itti shap'e gidenna (la"aa) haasayaa meega s'alalaa oykkee. Bare gidдон shap'e haasayaa meegaa oykkenna.

Leem 1. Baalota kaamiya laaggaw.

2. Abbabbo, hachchi geyaa baanii?

3. Nuuni Dawurootsuwa tamaareetto.

2. Daga haasayaa meegaa:- Daga haasayaa meegay laa"u woy hewappe dariya la"aa haasayaa meegatuu gasetiya k'aalatuwan woy kuntso malaatan gakettina med'ettee. Ha haasayaa meegay ittuwappe bollatiya k'achchiya peeshshotuwa oykkee.

Leem

1. Daarato kiitaa betseedda, shin bare dirguwa akkibeenna
2. Iray bukkana hanee, nuu elleelli golle boytte

3. Saretsa haasayaa meegaa: Bare gidдон itti shap'e gidenna (la'a) haasayaa meegaanne, ittuwa woy hewaappe bollatiya shap'e haasayaa meegaa oykkee.

Leem 1. Ne guutsaa naagishshin, ta gakkowan gatso baana.
2. Daguwa asay kiitaa betsiide, gobuwa doommeedda.
3. Maammiita miyatto d'antsaade, daaran k'achchaaddu.

4. Daga saretsa haasayaa meegaa: Ha haasayaa meegay ittuwappe bollatiya la'a haasayaa meegatuwanne ittuwa woy ittuwappe bollatiya shap'e haasayaa meegaa bare gidдон oykkee.

Leem 1. Wodii balguwa gido gishshaw shaaretee, saluukka zuuzunmee, nuu elleelli golle boytte.
2. Poli booraa loytsi miiriya miziide waas'eedda, hewa diraw, wodiya sugiide kareedda.

Dooyissuwa - 1

- Hawaappe s'adenna "A" yippan imetteedda k'ofatoo "B" yippaappe loytsi matiyawanna dabboya.

"A"

- Itti la'a haasayaa meegaa s'alalaa oykkee
- Ittuwappe bollatiya la'anne shap'e meegaa oykkee
- Kuntso malaatan gakettiya meegaa oykkee.

"B"

- Daga haasayaa meegaa
- Shap'e haasayaa meegaa
- Selle haasayaa meegaa

4. Itti la"anne ittuwa woy dariya shap'iya oykkee D. Daga saretsa haasayaa meegaa
5. Barena dandday ek'k'iide D'. Saretsa haasayaa meegaa
kumentsa biletsaa aatsenna meegaa.

Dooyissuwa - 2

- Kaalliya ooshattoo suure zaaruwa oykkeedda pidoliya doora.

1. Itti yewuwabaa k'onc'e'issiya meegay _____ geetettee.
A. Kiittiya B. oochchiya C'. paattiya D. k'illie'e'iya
2. Biyasaappe elle simagiya meegay _____ meegaa.
A. Paattiya B. kiittiya C'. oochchiya D. k'illie'e'iya
3. 'Hay"i ta new ayaa bayzzaadditaa' giyawe _____ haasayaa meegaa.
A. Wolk'k'antso B. k'illie'e'o C'. kiittiya D. paattiya
4. K'achchiya peeshshuwanna de'iya meegay _____ geetettee.
A. Shap'iya B. la"aa C'. selliya D. dagaa
5. Kanay pilaa meec'e'i laac'e'i keseedda.
Ha meegan k'achchenna peeshshatuu _____
A. Pilaa meec'e'i B. meec'e'i laac'e'ii
C'. laac'e'i keseedda D. keseedda

Dooyissuwa - 3

Hawaappe s'adenna imetteeda haasayaa meegatuwa selle, daga, saretsa woy daga saretsa giide zaarite.

1. Mino tamaarii barena eree; s'inaatiya wodiyanna s'annayee; kaalliya kifiliyakka lo"o wojjuwanna aad'd'ee. *DS*
2. Waakaa heeran iray loytsi bukkee. *DS*
3. Markkushi kandduu lo"a, hegishshaw asay ubbay oo dosee.
4. Lo"uwaday booraa goshiide billeeddino.
5. C'uuttulo usuppuntsiya laytsan Tarc'e'a kumentsa koyro detsaa timitte keetsan ittentsa kifiliya geleedda.

Shaakuwa Ichchesha: Hayzzuwa

Top'p'iyaa heezzu san wantti gallassa ayyeriya hanotaa hiraagussaa hintteza sissana. Hintteekka akkeekan hayzzowaappe guyye ayyeriya hanotay wanttanne gallassa ayaa malatintto s'aafite. Koyro hintte mas'aafan de'iya zaraa hintte dawutariyan s'aafite. Zaraa garssan hintte kuntsanaada giigeeddasay de'ee. He waa gishshaw hayzzuwa nibaabi nabbabettiyawode ayyeriya hanotaa hiraagay dolohaa zik'k'asan, d'ok'k'a saaninne dughaninne dolohaana wantti wanttassinne wantti gallassas ayaa malatintto s'aafite.

Hayzzuwa dooyissuwa

Ayyeriya hanotaa hiraagussaa

	wontta	gallassa
Dolaha zik'k'asaa		
Dok'k'asaa		
Dugehaanne dolahaa		

Shaakuwa - usuppina: S'aafuwa bilaa

K'aalaa bilaa (oral literature)

K'aalaa bilay haasayan, tossan woy yetsan duma duma ittippetetsaa hanotaa bolla polettiya k'aalaa med'aa gidiide, itti gade asaa wogaa, dooyaa, taarikiya... aatsiya ogiyanne duma duma hanotatuwanne gido de'uwa ginatuwa k'one'e'issiya med'uwa bilaa.

Ha k'aalaa med'uwa bilay dummayiidekka bare pidoliya med'd'iide s'aafuwa go'etenna gade asay bare oonatetsaa, ammanuwa, de'uwa ogiya. med'aafaa, alamiya s'eelaa d'uuk'k'iide kaalliya yeletaw aatsanaw d'ok'k'a haggazuwa imnee.

K'aalaa bilaw pultii gade asaa gidдон de'iya duma duma dooyatuwa. Dummayiidekka, san wode asaa de'uwa maaraa kaalliyanne man'k'o gideedda gade asatuwa gallassaa gallassaa de'uwa gidдон haniya de'uwa gaketetsaa gaasuwan e'ora k'aalaa bilatu med'ettiino.

Dumma dumma de'uwa gaketetsaanna oykettiide wodiyan wodiyan odettiya
tossatuu, goynaa wogatuwa wode geedo s'oossatoo imettiya sabay, goshshaa
wode yetsatuu, miya hentsaa wode gereessay, yeekuwa wode gayruwa,
zilaassaa woy yetsaa gins's'atuu, baalan, bullachchan, naanaa kaassan
yes'ettiya wogaa yetsatuu, daguwa, zawiya, iddiriya shufiya. h.h.m
hanotatuwan odettiya leemiso haasatuu, k'illie'atu, k'an"ishatuu,
d'ooringgatuunne gade asay bare huup'iya bare heeraanne alamiya s'eelli
yawan go'ettiya de'uwa med'aafaa k'one'c'issiya yewatuu ubbay k'aalaa bilan
s'ufettiino.

K'aalaa bilaa eeshshatuwa giddoppe erettiyanwanttu: gade asaa shaluwa
(haaruwa) gidussaa, polugaa (poluwa wogaa) – nne laameretussaa. K'aalaa
bilaa med'eedda uraa woy adarssanchchaa eranaw danddayettenna. Lem. itti
wogaa yetsaa woy tossaa koyruwan ebello yes's'eedda woy tosseedda giide
adarssanchchaa addan odanaw danddayokko.

Itti bitanii he gade wogaa asaa gidoope, he yetsaa yes's'anaw woy tossan
tossanaw Aa diggiya asay baawa. K'aalaa bilaa ittu ittuwappe sisiide bare
med'aa gujjiide tossee, yes's'ee, harawkka aatsee. Aa med'etayenne polugay
ittippetetsan haniya diraw k'aalaa bilay c'itaa oosuwa. Baggay kessoode,
baggay akkee, ittuu toossoode haray sisee, ittuu k'an"ishoode ittuu zaare, h.h.m
oosatuwa poliya asay koshshiya diraw c'oraa ginddatetsaa koyyee.

Poluwa wogaa (polugaa) geetettiyawe k'aalaa bilaw baaso eeshshaa. Ay
k'aalaa bilaykka itti ittipetetsaa shiik'uwa gaasuwan poluganchchaa bagganna
oduwan, tossan woy yetsaaninne kiitan ginddati shiik'iya yewuwappe attin itti

adarssanchchan work'k'ataa bolla makettiide bare s'alali nabbabettiya oosuwa gidenna. S'celliya asatuwa garssa koshshaa mooddanaw pologanchchay miikkiya bolla k'aatsaa udee; uttee denddee; ayfiya dooyee gorddee; som"iya tukkee billee, c'enggurssaa d'ok'k'issee – zik'k'issee kumentsan, itti itti k'aalaa bilaw injjettiya k'aatsay polettee guussaa. Lem zooriya wod'iya asay k'ushiya kushiya oyketiide izzuwa yuuyyi ek'k'owappe guyyiyan, hashiyanne huup'iya k'aatsiidde, sa'aa gediyan k'akkiiddenne izzuwa yuuyyiidde, "zooriya wod'ana; gayc'aa k'orana" gi yes's'iino.

K'aalaa bilaw hara k'onc'e'e eeshshay k'assi, laamerettussaa. Itti k'aalaa bilaa adarssanchchay ginddatiya asaw tossowa, yes'owa woy polugowappe guyyi an ginddatuwa giddoppe amareeddawanttu bare gisowa woy be'owa harantoo aatsana danddayiino. Ha wode, sisobaa doguwan woy hanotaturwannaa gatsana giya amuwan itti itti baa gujjussan woy guutsussan, itti k'aalaa bilay barew kase de'iya k'otsaa laammiide hara ogiyan shiik'ana danddayee.

Leem

1. Hariyaw yayyii dawulla shoc'ee.

Hariyaw hank'k'etti dawullaa shoc'ee.

2. Maatay shullo!

Gaashii kares's'o!

3. Oosuu gakko!

Wolk'k'aa immo!

C'. Hintte heeran de'iva C'ima asaa oochchiide kaalliva k'aalaa bilatuwa s'aafi shiishshite.

1. Goshshaa wode yetsaa gins's'uwa
2. Baalaa (laytsa laamiya, ...) wode yetsaa gins's'uwa
3. Yeekuwa wode mac'c'a asaa yetsaa gins's'uwa
4. Shume zeretsaa mas'uwa wode yetsaa gins's'uwa

Shemppuwa Heezza

S'aafuwa Bilaa

Nibaabiyappe kase ooshatuwa

1. S'aafuu med'ettanaappe kasiyan asay bare k'ofaa woot aatsiyawa melatii?
2. Wark'k'ataanne gido hara yewatuwa bolla s'aafetta baa ubbaa s'aafuwa bilaa oosuwa gaanaw danddayettii?

S'aafuwa Bilaa

1. S'aafuwa bilay asaa na'aa taarikiyan adussa laytsatuwa gam"eedda med'uwa bilaa mac'aratuwappe ituwa. S'aafuwa bilaw huup'e allaalii asaa; s'aafuwa bilaa d'uussawekka, med'd'awekka k'ay shir akkiyawekka (go'ettiyawekka) asaa. Asaa de'uwappe duuk'ettiide; asan med'ettiide; asaa allaaliya yaak'k'iide; zaari asaw shiishshiya diraw, asaa na'aa de'uwan pidda gaketetsay de'ee:
2. S'aafuwa bilaw wodiyappe wodiyan ooratsa k'ofaanne guja biletsatuwa bare gidдон oyk'k'iya diraw, s'aafuwa bilaw, c'ora asay mayettiya itti mala biletsay baawa. He gaasuwan, bagga eranchehatu ay s'aafetta yewukka dabidaabbii erissuu, akeekissuu, taarikii, gadetetsay, kemisttirii,... woy wark'k'ataa, shuchchaa, mitsaanne c'ark'k'iya bolla s'aafetti beettiya yewu ubbay s'aafuwa bilaa giino. Hawan s'eeletteeddawe, ha yewatu s'aafuwan uttowa s'alalaa. Laa'etso c'itan

de'iya eranchchatu k'assi, s'aafetti utta yewu ubbay s'aafuwa bilaa gidenna giino. Hewappe denddowan ha baggatu k'ommon paatetti wod'd'a yewatuwa s'aafuwa bilaadan paydikkino, akkikkino.

3. S'aafuwa bilaa c'ora laytsaa taarikiyanna gatsi s'eelloode: de'uwa taarikii, buzo akeekisso, gassuwa wode s'aafatu, h.h.m. s'aafuwa bilaa gidдон paydettiyawa akeeketto. Hawanttu s'aafuwa bilaa geetettowe puula doonan (k'aalan) poshettedda k'ofaa k'onc'e'issuwa hiillaa go'ettussan s'aafetti shiik'o diraassa.

Yewuwan k'assi, dooyan, "s'aafuwa bilaa giya k'ofay suuredan bessiyawe: s'alttatsaa detsay erettedda yeda s'aafuwa woy gins's'uwa oosuwa s'alalaa. Untuntu detsaykka likkettiyawe de'uwa puulanne malalssiya hanotan k'onc'e'isso gaasuwana" giya k'ofay goobi beettee.

4. Hawan s'aafuwa bilaa goode, ubbaappe kasiyan s'eelettana bessiyawe: med'anchchay med'd'cedda, med'anchchan giigeedda med'uwa bilaa oosuwa gidussaa. Asay bare huup'iya baanne bare de'uwabaa s'eelliyawan inttunttoo sisettiya, inttuntu k'oppiyanne hinaafiya yewatuwa kumetsan barenttu akeekaa doonaa go'ettiide k'onc'e'issiya med'uwa bilaa. S'aafuwa bilay med'uwa bilaa mac'araa gido diraw puulatetsaa kaafettedda oosuwa. Aw puulatetsay de'ooppe k'assi garssa koshsha bochchee, omoddee, hewadankka k'assi ufayssee. Hawe k'assi beettiyawe asaa eeshshynne oosuu, asaw med'etaannanne gade asaanna de'iya gaketetsay, tumatetsayanne med'ay ittippe waas'ettiide itti k'otsan shiik'iya wodiyaana.

5. Karenna s'elloode s'aafuwa bilaa giya k'ofay med'etta (s'aafetta) yewuwa s'alalaa bessiyawe k'onc'c'e. Gidinttonne, asaa na'ay s'aafuwa wogaa doommanaappe kasenna bare garssa koshsha k'onc'c'issiya k'aalaa (s'aafettibeenna) med'uu de'iyawe erettee. Ha'ikka de'ee; sintawukka d'ayenna. He diraw, s'aafuwa bilay s'aafuwa s'alalaa gidennan, haasayan aad'd'iya med'uwa k'ofaakka k'onc'c'issiyawa gidiyawa akcekana bessee.

Shaakuwa 1 Nabbabi akeekuwa

Doovissuwa - 1

A. Kaalliya ooshatuwa nibaabiyan zemppiide Tuma woy worddo gi zaarite.

1. S'aafuwa bilaw hup'e allaallii taarikiya.
2. S'aafuwa bilaw ubbay akkiya itti mala biletsay baawa.
3. S'aafuwa bilaa geetettiyawe s'altatetsaa detsay eretteedda yeda s'aafuwa woy gins's'uwa oosuwa s'alalaa.
4. S'aafuwa bilaw puulatetsay de'ooppe asaa garssa koshshaa mooddiide ufayssee.
5. Bolla baggaa s'elloode, s'aafuwa bilay s'aafetteedda yewuwa s'alalaa k'onc'c'issee.

B. Kaalliya ooshatuwa nibaabiyan zemppiide zaarite.

1. Wark'k'ataa, shuchchaa, mitsaa, h.h.m bolla s'aafetta yewu ubbay s'aafuwa bilaa giya eranchchatuu shiishshiya gaasuu ayee?

2. S'aafetti utta yewu ubbay s'aafuwa bilaa gidenna giya eranchcharuu shiishshiya gaasuu aye?
3. S'aafuwa bilaw dooyan imettiya biletsay ayaa giyawe?
4. S'aafuwa bilay asaa garssa koshshaa bochchiide ufayssana danddayi puulatetsaa wooti demmana danddayii?
5. S'aafuwa bilaa goode ubbaappe kasiyan s'eelettana bessiyawe ayee?

C'. kaalliyawantu nibaabiya gidдон de'iya bo'atuwa ayfe k'ofaa oykkeedda haasayaa meegatuwa. Ha meegatuu oykkeedda k'ofay beettiya bo'uwa demmite.

1. De'uwa hanotaa malalssiya hanotan bessiya yeda s'aafuu woy gins's'uu s'aafuwa bilaw k'onc'c'e biletsaa immee. Bo'uwa: _____
2. S'aafuwa bilaw huup'p'e allaallii asaa na'aa. Bo'uwa: _____
3. S'aafuwa bilaw ubbay mayettiya biletsay baawa. Bo'uwa: _____
4. S'aafuwa bilay s'aafuwa s'alalaa gidennashin, haasayan aad'd'iya med'uwa k'ofaakka k'onc'c'issee. Bo'uwa: _____
5. Med'd'anchchay bare akeekaa (garssaa koshshaa) doonaa go'ettiide k'onc'c'issiya med'uwa bilay s'aafuwa bilaa. Bo'uwa _____

Shaakuwa laa" a s'aafuwa

Dooyissuwa - I

- I. "A" yippan de'iya k'aalato gela biletsaa "B" yippaappe dooriide dabboyite

"A"

1. d'uussee
2. pidda
3. mayettee
4. poshettee
5. s'altaa
6. med'anchchaa
7. hinaafiya

"B"

- A. lus'ee
- B. mayuwa gis's'ee
- C. mino
- D. pulltissee
- E. is'uwa
- F. shol"a
- G. adarssanchchaa
- H. simiimnee, k'ofaa kos's'ee
- I. pugiya (koosiya) peed'ee
- J. amuwa
- K. kuusee
- L. puula k'ofaa

"tetsaa" giya somii s'ap'o k'aalaa bolla gujettiide, he s'ap'o k'aalaa geema suntsaakko laammee. Lem: asaa - asatetsaa

c'inc'e'a - c'inc'e'atetsaa

attuma - attumatetsaa

- II. K'ommo nibaabiya giddoppe "tetsaa" giya somiya oykkeedda ichcheshu k'aalatuwa kessiide kaalliya pac'a sohuwan s'aafite. Hewappe guyyiyan, he k'aalatuu oykkeedda s'ap'o k'aalaanne somiya shankki bessite.

	<u>K'aalaa</u>	<u>S'ap'o k'aalaa</u>	<u>Somiya</u>
a.	_____	_____	_____
b.	_____	_____	_____
c.	_____	_____	_____
d.	_____	_____	_____
e.	_____	_____	_____

Shaakuwa Heezza - S'aafuwa bilaa

I Med'd'i darssuwa

Med'd'i darssuu Inggilizeetsuwan "Novel" geetettiya s'aafuwa bilaa mac'c'araa k'one'c'issiya s'eessaa. Ha s'aafuwa bilay yeletto 18^{tsa} s'eetu laytsaappe haa doomiide s'aafuwa bilaa eranchchatuu, barenttu s'inaatiyan, s'aafuwa bilaa halchchuwaninne Aa eeshshan baasettiide dumma dumma biletsaa immeeddino. Hawappe denddowan, med'd'i darssuwaa itti mala biletsaa imussay metootsee.

Gidinttonne, adarsanchchaa Zerihun Asfaw geetettiyawe Med'd'i darssoo biletsaa kaalliyawadan immeedda. "Med'd'i darssuwa giyawe koyro 18^{tsa} s'eetu laytsan beetteedda adussanne yeda s'aafuwa yaak'aa bessee. Med'd'i

darssuu rumu alamiya kochchiya tariyawatto k'ofaanne oosuwa addan bessiya kaalesettiyanne itti mala yaak'aa."

Med'd'i darssuwa Jamatuwa

Med'd'i darssuwa ayfe yewatuwa woy jamatuwa geetettiyawantu taarikiya, utetsaa, taarikiyawa, walassaa, ayk'aa, kiitaanne s'eelaa. Hawanttu itti med'd'i darssuwa gidдон dumma dumma sohuwan, kaaran kaaran shaakettiide wod'd'iya yewatuwa gidenna shin, ittippetetsan yiide med'd'i darssoo kumentsa biletsaa immiya yewatuwa. Lem, Taarikiya dentssoode taarikiyawatu denddiino; taarikiyawatubbaa haasayoode inttuntu walassay k'ofettee; ha'ikka taarikiyawatu baa haasayoode, inttuntu taarikii poletto sohuunne wodii (ayk'ay) haasayettee; hewaadankka taarikiya dentssoode, Aa dontsaappe bide wurssetsay gakkanaw de'iya hanotay (utetsay taarikiya sintsa guyye maaray) denddee. Gujjiidekka, taarikii denddoode, ha hanotaa nabbabiyawanttoo yaak'k'iya yaak'anchchay oonee? giya ooshay (S'eelay) denddee. (Med'd'i darssawaw guja k'ofaa demmana koyyoope 11th kifiliya Dawrootsuwa mas'aafaa s'cellite).

Med'd'i darssuwa hiillatuwa

K'ommon s'cellowadan, itti adarssuu bessiya k'otsaanne gido giddobaa oykkiide ittuwan waas'ettiide beettana mala jamatuu koshshiya keenaninne sintsa guyye maaran k'ashettiide wod'd'ana koshiino. Inttunto k'ashuwa/ itti ppetetsaa mentsetsiya woy beetissiya yewatuu med'd'i darssuwa hiillatuwa geetettiino.

Hawanttu med'd'i darssuu shiik'iya woy yaak'ettiya ogatuwa. Waanna waanna med'd'i darssuwa hiillatuwa geetettiyawanttu:-

Doonayshuwa, k'onc'c'issuwa, pos's'i bessuwanne Zaari bessuwa. (11th kifiliya tamaariya mas'aafaa s'eellite)

Doovissuwa

A. Suure zaaruwa oykkeedda pidoliya doorite

1. Med'd'i darssuwa ayfe yewatuwa geetettiyawe
A. med'd'i darssuwa jamatuwa B. k'antsa med'd'i darssuwa
C'. pos's'i bessuwa D. med'd'i darssuwa hiillatuwa
2. kaalliya med'd'i darssuwa jamatuwa giddoppe taarikii poletto sohuwa woy wodiya odiyawe
A. Taarikiya B. ayk'aa C'. kiitaa D. utetsaa
3. Itti med'd'i darssuwa taarikiya hanotaa maaraa naagi wotsiya jamay hak'awee?
A. Utetsaa B. s'eclaa C'. yaak'aa D. k'onc'c'issuwa
4. Med'd'i darssuwa s'eelliyawan worddo k'ofay
A. Med'd'i darssuu 18th s'eetu laytsaappe haa doommiide eretteedda.
B. Med'd'i darssuu tuma alamiya kochchiya taarikiyawatu oosuwa bessiya yaak'aa
C. Zaari bessuu med'd'i darssuwa jamatuwa ittippetetsaa mentsetsee.
D. Ubbaykka tumo k'ofaa
5. Kaalliyawappe ittu med'd'i darssuwa hiillaa go'aa

- A. Taarikii poletto sohuwa odee
 B. Med'd'i darssuwa jamatuwa k'ashuwa mentsetsee.
 C'. Med'd'i darssuwa gidдон sintsappe yaana taarikiya pos's'i bessee
 C. B, nne C' zaaro
6. Med'd'i darssuwa hiillaa gidennawe hak'awee?
 A. Pos's'i bessuwa
 B. doonayshuwa
 C'. k'onc'e'issuwa
 D. taarikiya

B. "A" yippan de'iya k'onc'e'issoo injjetiya zaaruwa "B"
 yippaappe dooride dabboyite.

"A"

"B"

1. Tuma alamayiyan haniya yewuwa ootsi bessee.	A. Kiitaa
2. Med'd'i darssuwa taarikiya guyye sintsa maaraa bessee.	B. S'eelaa
3. Med'd'i darssuwappe beettiya timirttiya	C'. Utetsaa
4. Taarikii poletto heeraanne wodiya odee	D. Doonayshuwa
5. Med'd'idarssuwa yaak'anchchay oonento k'onc'e'issee.	E. Taarikiyawa

6. Aad'd'a taarikiya zaari bessee
7. Taarikiyawatu kaallan kaallan poliya
haasayaa

- F. Zaari bessuwa
- G. Ayk'aa
- H. Pos's'i bessuwa

III. Diraamaa woy tewuneetiya

Tewuneetii taarikiya ootsi bessuwa gidiyawa ayk'aa, taarikiyawuwa utetsaa, tewuneetiya k'aalaanne kiitaa geetettiyawanttu k'ay tewuneetiya woy diraamaa jamatuwa gidiyawanne tewuneetiya k'ommatuwa tammanne ittentsa kifiliyan tamaareddita. Ha kifiliyan k'ay, waanna waanna gideedda tewuneetiya k'ommatuwa ayatetsaa s'eellana.

Eretteedda tewunectiya k'ommatuwa

1. Ufayssiya tewuneetiya: Ha tewuneetiiyan s'celliyawanttu ufayettiiddenne miic'c'iidde aad'd'iya kiitaa akkiino. Ufayssiya tewuneetiya gidдон hara tewuneetiyadan walassayenne k'ofaa dummatetsay de'intonne wurssetsan ufayssiya hanotan wuree.
2. Kayyoyiya tewunectiya: kayyoyiya tewuneetii seelliya taarikiyappe denddowan s'celliya asay kayyotanaadan udiya tewuneetiya. Ha tewuneetii kayyoyiya hanotan wuree.
3. Kayyoyi ufayssiya tewuneetiya: Ha tewuneetii kayyoyiyanne ufayssiya tewuneetiya walakaa. Kayyoyi ufayssiya tewuneetii itti kaalla miichchiidde itti kaalla yeessiidde, itti kaalla ufayssiidde k'ay, itti kaalla kayyoyiidde bi wurssiya tewunectiya k'ommuwa.

Doovissuwa - 1

Kaalliya ooshatuwa 'tuma' woy 'worddo' gaade zaara.

1. Tewuneetiya guussay taarikiya ootsi bessuwa.
2. Ufayssiya tewuneetii wuriidde kayyoyee.
3. Kayyoyi ufayssiya tewuneetii yeessiide miichchana danddayee.
4. Kayyoyiya tewuneetii tewuneetiya jamatuwappe ittuwa.
5. Ayk'ay taarikii aydenne hak'an poletteeddentto k'onc'e'issiya tewuneetiya jamaa.

Dooyissuwa - 2

Kaalliya ooshatuwa bolla c'ugan tobbettiide zaaruwa immite.

1. Ichcheshu tewuneetiya jamatuwanne untuntu ayatetsaa k'onc'e'issite
2. Hintte dosedda kaaran itti k'antsa diraamaa ootsiide kifiliya laggetsatuwa bessite.

SHEMPPUWA OYDDA

Nibaabivappe kase ooshatuwa

1. Gins's'uu aye?
2. Gins's'uu yeda s'aafuwappe ayan dummattii?
3. Ubba asay gins's'anchcha gidanaw danddayennawe ayaassee?

Gins's'uwa ayatetsaanne eeshshaa

1. Gins's'uu gins's'anchchaa wurssetsaa murutaa. Ha bilay s'aafuwa bilaa gidдон d'ok'k'a med'aa oosuwa. Gins's'uan dooretteedda k'aalatuu